

Poděkování patří našim kolegům a přátelům doc. PhDr. Tomáši Sollárovi, PhD., PhDr. Dane Zrubcovej, PhD., a Mgr. Márii Semanišínovej za jejich pomoc a inspirující spolupráci. Zároveň bychom chtěli poděkovat Mgr. Vlastě Wirthové za její vstřícnost a podporu při vydání knihy.

Gabriela Vörösová, Andrea Solgajová,
Alexandra Archalousová

Standardizovaná terminologie pro ošetřovatelskou diagnózu

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

STANDARDIZOVANÁ TERMINOLOGIE PRO OŠETŘOVATELSKOU DIAGNÓZU

Hlavní autorka:

doc. PhDr. Gabriela Vörösová, PhD., *Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre*

Spoluautorky:

PhDr. Andrea Solgajová, PhD., *Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre*

doc. PhDr. Alexandra Archalousová, PhD., *Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre*

Recenze: prof. Mgr. Katarína Žiaková, PhD., doc. PhDr. Elena Gurková, PhD.

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2015

Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2015

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 5293. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Ivana Podmolíková

Sazba a zlom Karel Mikula

Počet stran 144

1. vydání, Praha 2015

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Autorky děkují nakladatelství Grada Publishing, a.s., za podporu a vstřícnost při zpracování publikace.

Výsledky výzkumu byly podporovány grantovou agenturou APVV, grant číslo APVV-0532-10 Psychometrická analýza a syntéza existujících nástrojů na diagnostikování úzkosti a zvládání zátěže v ošetrovatelství.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění však pro autory ani pro nakladatelství nevyplývají žádné právní důsledky.

ISBN 978-80-247-9901-8 (ePub)

ISBN 978-80-247-9900-1 (pdf)

ISBN 978-80-247-5304-1 (print)

Obsah

Předmluva	7
Úvod	8
1 Terminologie v ošetrovatelství	10
1.1 Vývoj terminologie a databází	10
1.2 Výzkum terminologie	12
1.3 Standardizovaná terminologie	14
2 Ošetrovatelská diagnóza	16
2.1 Historie, definice a charakteristika	16
2.2 Odlišení ošetrovatelské a lékařské diagnózy	23
3 Taxonomie NANDA	27
3.1 Vznik a vývoj taxonomie NANDA	28
3.2 Komponenty ošetrovatelských diagnóz	32
4 Validace ošetrovatelských diagnóz	40
4.1 Reliabilita a validita diagnostických prvků podle Gordonové	46
4.2 Vývoj metod validace taxonomie NANDA	48
4.3 Modely validace ošetrovatelských diagnóz	53
4.3.1 Validace a identifikace podle Gordonové a Sweeneyové	53
4.3.2 Validace podle Fehringa	55
4.3.3 Validace podle Hoskinse	61
4.3.4 Jiné metodologické přístupy	62
5 Hodnotitelé ve studiích obsahové validace	65
5.1 Klinická validace za spoluúčasti pacientů	67
5.2 Kdo je expert pro potřeby validačních studií	68
5.2.1 Variabilita kritérií pro soubor expertů	69
5.2.2 Kritéria pro experty v našich podmínkách	72
5.2.3 Velikost souboru expertů	75

6	Výsledky validačních studií ošetrovatelských diagnóz v našich podmínkách	78
6.1	Syntetizující přístup k validaci ošetrovatelských diagnóz podle vybraných Fehringových modelů	81
6.2	Závěrečné poznámky k výsledkům validačních studií	118
Závěr		121
Literatura		123
Seznam zkratek		140
Rejstřík		142
Souhrn		144
Summary		144

Předmluva

Rozvoj a používání standardizovaného jazyka v ošetrovatelství charakterizuje novou éru v ošetrovateľské vědě, vzdělávání a praxi. Pomůže sestře komunikovat s kolegy v místě jejího působení a napříč světem. Tím, že jsou sestry schopny vyjádřit to, co dělají, zviditelňují to, co v ošetrovatelství viditelné nebylo. Pokud používají standardizovaný jazyk k dokumentaci péče, kterou poskytují, budují tím databázi, jež bude spojovat další poskytovatele péče. Může být také ukazatelem efektivity a kvality ošetrovateľské péče. Autonomní činnost sestry zahrnuje diagnostiku ošetrovateľských problémů v oblasti potřeb pacienta a erudované používání ošetrovateľské terminologie a diagnostických pojmů. V našich podmínkách se klasifikační systém NANDA-I široce etabloval ve výzkumné a pedagogické oblasti. Předpokladem jeho použití v klinické ošetrovateľské praxi je proces validace diagnóz. Jde o ověření definujících charakteristik a souvisejících faktorů, které byly ověřovány hlavně v severoamerickém sociokulturním kontextu. Díky široké mezinárodní spolupráci je testování národních verzí terminologie NANDA-I uskutečňováno v několika zemích světa. Validace ošetrovateľských diagnóz představuje určení významnosti jednotlivých definujících charakteristik ve vztahu ke zkoumané ošetrovateľské diagnóze. Výsledkem validace je ověření, zda jsou uváděné definující charakteristiky NANDA-I významné při stanovení zkoumaných diagnóz i pro naše podmínky. Na validaci ošetrovateľských diagnóz se nejčastěji používají Fehringovy modely. V našich podmínkách používáme na zařazení sester-expertek do studií výzkumného ověřování ošetrovateľských diagnóz modifikovaná Fehringova kritéria, což může být metodologickou limitací z hlediska komparace se zahraničními studii. Zdůrazňujeme, ve shodě s autory jiných studií, že kritéria zařazení expertů závisejí na vzdělávacím systému, na rozvoji oboru v dané zemi a na podmínkách ošetrovateľské praxe. I přes tyto skutečnosti naše studie ošetrovateľských diagnóz přinášejí originální a porovnatelné výsledky s jinými studii. Výzkum a testování v praxi prohlubují věrohodnost terminologie a jsou dlouhodobou záležitostí. Validitu ošetrovateľských diagnóz pokládáme za nevyhnutelnou podmínku jejich použití v praxi. Současný výzkum validace ošetrovateľských diagnóz NANDA-I směřuje ke zdokonalení metodologických přístupů.

Autorský kolektiv

Úvod

Monografie analyzuje často diskutovanou a kontroverzní problematiku ošetrovatelské diagnózy a její standardizovanou terminologii. Autonomní činnost sestry zahrnuje diagnostiku ošetrovatelských problémů v oblasti potřeb pacienta a erudované používání ošetrovatelské terminologie a diagnostických pojmů. Zdůrazňujeme, že jde o 40letý kontinuální proces s koordinovanou mezinárodní spoluprací. Tento dynamický proces s probíhajícím výzkumem směřuje ke zdokonalování taxonomie II NANDA-International (*North American Nursing Diagnosis Association – International Taxonomy II*) (dále jen NANDA-I). Mezinárodní diagnostický systém NANDA-I slouží k precizní identifikaci problémů pacientů. Terminologický systém NANDA-I se široce etabloval také u nás, především v oblasti odborných publikací a vzdělávacích kurikul. Zaznamenáváme kritickou reflexi vztahující se k terminologické vágnosti stejně jako významné nejednoznačnosti diagnóz, resp. definujících charakteristik/určujících znaků. Existují tendence k různým modifikacím, které omezují jejich smysluplnost a využitelnost v praxi, výzkumu a vzdělávání. Přes zahraniční zkušenosti a výsledky výzkumů, které upozorňují na problémy spojené s vývojem diagnostických pojmů, je tento proces u nás v začátcích, a proto se domníváme, že je třeba uvedené problematice věnovat náležitou pozornost. Monografie je rozdělena do šesti tematických částí. První kapitola se zabývá problematikou terminologie v ošetrovatelství, vývojem, výzkumem a standardizací. Druhá kapitola se věnuje ošetrovatelské diagnóze: historii, definování, charakteristice a odlišení ošetrovatelské a lékařské diagnózy a také společným problémům. Třetí kapitola popisuje taxonomii NANDA v historickém kontextu, jak se utváří diagnostika NANDA, terminologické kategorie a komponenty ošetrovatelských diagnóz. Čtvrtá část podává obraz o validaci ošetrovatelských diagnóz, popisuje validitu a reliabilitu diagnostických prvků. Prezентuje metody a modely validace podle Gordonové a Sweeneyové, Fehringa, Hoskinse a jiných přístupů. Pátá kapitola se věnuje otázkám hodnotitelů/expertů v procesu validace a kritériím pro soubor expertů, jejich velikosti ve validačních studiích ošetrovatelských diagnóz doma a ve světě. Šestá kapitola uvádí výsledky validačních studií v našich podmínkách. Na příkladech vybraných diagnóz (Akutní zmatenost, Chronická zmatenost, Úzkost a Strach) prezentuje jejich ověřování

podle vybraných Fehringových modelů. Teoretická východiska jsou doplněna výsledky vlastních výzkumných studií, které vznikly v rámci grantu APVV-0532-10 *Psychometrická analýza a syntéza existujících nástrojů k diagnostikování úzkosti a zvládání zátěže v ošetrovatelství*. Ve světle získaných výsledků a jejich vzájemného diskuzního porovnání si dovoluujeme uvést naše podněty a náměty. Uvědomujeme si limity a podmíněnost empirického bádání. Monografie je obohacena o postřehy a podněty recenzentů, za což jim patří ocenění a poděkování.

1 Terminologie v ošetrovatelství

Terminologie je nevyhnutelným předpokladem vědecké komunikace, vzájemného porozumění mezi sestrami a také sestrami a pacienty. Její absolutní nezbytnost nastolily potřeby elektronického zpracovávání údajů eHealth. Každý obor má mít vlastní terminologii, přičemž je nutná její unifikace (sjednocování), standardizace (jednotná úprava, normování) a kodifikace (uzákonění).

Macková a Zeleníková (2012, s. 397) uvádějí, že používání standardizované ošetrovatelské terminologie v klinické praxi může ulehčit práci s elektronickou ošetrovatelskou dokumentací. Rozvoj a používání standardizovaného jazyka v ošetrovatelství charakterizuje novou éru v ošetrovatelské vědě, vzdělávání a praxi. Pomůže sestře komunikovat s kolegy v místě jejího působení i napříč světem. Tím, že jsou sestry schopné pojmenovat to, co dělají, zviditelňují to, co v ošetrovatelství viditelné nebylo. Pokud používají standardizovaný jazyk v dokumentaci péče, kterou poskytují, budují tím databázi, jež bude spojovat další poskytovatele péče. Může být také ukazatelem efektivity a kvality ošetrovatelské péče (Lunney, 2006, s. 118; Pourasghar et al., 2008, s. 143; Müller-Staub, 2009, s. 9; Swan, Lang, McGinley, 2004, s. 325; Conrad et al., 2012, s. 443).

1.1 Vývoj terminologie a databází

Ošetrovatelství je organizovaným povoláním více než sto let, ale i přes tuto skutečnost nebyla věnována dostatečná pozornost rozvoji „standardní terminologie“ k vyjádření činností, které sestry provádějí (Carpenito, 2002, s. 4; Mastiliaková, 2002, s. 140; Křišková, 2003, s. 4; Hanzlíková, 2011, s. 75). Podle Keenanové (1999, s. 12) je standardizovaný jazyk v ošetrovatelství běžným jazykem, kterému rozumějí všechny sestry a který popisuje péči. Ošetrovatelství nesporně není první skupinou, která bojuje za jednotný jazyk. V rámci zdravotní péče lékařská obec používá od roku 1850 ICD (*International Classification of Diseases*), pojišťovny a vláda standardizované zdravotnické informace shromažďují mnoho let (Kukurová, Vlčák a kol., 2009, s. 3–5). Marečková a kol. (2012, s. 8) uvádějí, že rozvoj ošetrovatelské terminologie je podstatně mladší a že vznikly mnohé specializované skupiny, které

vytvářely terminologii odděleně. ANA (*American Nurses Association*) reagovala v roce 1989 na vývoj ošetrovatelských teorií tím, že ustanovila komisi zaměřenou na databázi s názvem *Steering Committee on Databases*. Komise vytvořila kritéria pro uznání ošetrovatelských terminologií, které v současné době vycházejí z ISO (*International Organization for Standardization*) standardů pro terminologii. Tato terminologie je podrobená přísnému reviznímu procesu, což je zárukou kvality. K této terminologii patří podle Westraové et al. (2008, s. 259–260) *Minimum Data Sets* (MDS). Obsahuje soubor dat, která mají standardizované definice, kódy a jsou shromažďována za specifickým účelem. Pro ošetrovatelskou praxi slouží *Nursing Minimum Data Set* (NMDS), *Nursing Management Minimum Data Set* (NMMDS), *North American Nursing Diagnosis Association International* (NANDA-I), *Nursing Interventions Classification* (NIC), *Nursing Outcomes Classification* (NOC), *Clinical Care Classification* (CCC), *International Classification of Nursing Practice* (ICNP), *The Omaha System*, *Perioperative Nursing Data Set*, referenční terminologie *Logical Observation Identifiers Names and Codes* (LOINC), *Systematic Nomenclature of Medicine Clinical Terms* (SNOMED-CT) a další. Stanovené proměnné (např. diagnózy, intervence a výsledky) předpokládají klasifikační systém pro každou proměnnou.

Vycházíme-li z výše uvedeného, i ošetrovatelská obec si uvědomuje potřebu mít ošetrovatelské proměnné veličiny a soubor údajů. Ošetrovatelský proces je systematická, problémy řešící aktivita, vysoce intelektuální proces, který vyžaduje rozhodování (Yura, Walsh, 1988, s. 108; Kozierová a kol., 1995, s. 166–167). Standardní terminologie ulehčí a pomůže sestrám dělat dobrá a správná rozhodnutí a také umožní výzkum v klinických podmínkách s využitím rozsáhlé databáze, která používáním standardní terminologie vznikne (Hardiker, Hoy, Casey, 2000, s. 524; Swan, Lang, McGinley, 2004, s. 325; Westra et al., 2008, s. 259; Conrad et al., 2012, s. 443). Všechny aktivity v oblasti standardizace terminologie v systému zdravotní péče na mezinárodní úrovni se řídí direktivou Evropského úřadu pro standardizaci informací ve zdravotnictví CEN/TC251 (*The Health Informatics Technical Committee of the European Committee for Standardization*). Na základě této direktivy vzniká také standardní terminologie v oblasti ošetrovatelství (Hardiker, Deker, Casey, 2000, s. 526; Mastiliaková, 2002, s. 142; Kukurová, Vlčák a kol., 2009, s. 12).

1.2 Výzkum terminologie

Problematickou standardizace terminologie v oboru ošetrovatelství na mezinárodní úrovni se zabývají organizace ICN (*International Council of Nurses*), NANDA (*The North American Nursing Diagnosis Association*) a ACENDIO (*Association for Common European Nursing Diagnosis, Interventions and Outcomes*). Komise pro vědecký výzkum ANA (*American Nursing Association – Cabinet on Nursing Research*) vydala v roce 1980 a rozšířila v roce 1985 priority výzkumu v ošetrovatelství pro 21. století (*Directions for nursing research: Toward the 21st century*), které se týkají ošetrovatelské praxe, výzkumu a vzdělávání. Kromě jiných bodů se tu klade důraz na klasifikaci fenoménů ošetrovatelské praxe (Mastiliaková, 2002, s. 138; Westra et al., 2008, s. 259–260; Saba, McCormick, 2011, s. 708).

V Evropě vznikla v roce 1978 mezinárodní skupina WENR (*Work-group of European Nurse Researchers*), která seskupuje zástupce členských organizací ICN z více než 25 zemí Evropy a podporuje spolupráci sester, jež se zabývají výzkumem. Významnou úlohu v oblasti výzkumu v ošetrovatelství má ICN, oficiálním časopisem je *International Nursing Review*, který vychází jednou za 2 měsíce v anglickém, francouzském a španělském jazyce. ICN vydala *Praktického průvodce pro výzkum v ošetrovatelství* (*The practical Guide for Nursing Research*). Vznikl projekt ICN *Telenurse*, který tvořilo společenství 12 evropských zemí. Toto společenství v praxi testovalo *Mezinárodní klasifikaci praxe ošetrovatelství* (ICNP – *International Classification of Nursing Practice*). Projekt *Telenurse* byl dotovaný z programu Evropské unie *Telematic Nursing* a je velmi důležitý pro transformaci systémů zdravotní péče ve všech evropských zemích, protože do praxe zavádí strukturalizované informace z oblasti ošetrovatelské péče (Mastiliaková, 2002, s. 142–143; Saba, McCormick, 2011, s. 708; Poledníková, Slamková, 2013, s. 647–648).

Problematickou standardizace ošetrovatelských problémů se začalo jako první systematicky zabývat zasedání 1. národní konference o klasifikaci ošetrovatelských diagnóz, které se konalo v roce 1973 v Saint Louis v USA. Konference se zúčastnily sestry z klinických pracovišť, managementu, učitelé ošetrovatelství, teoretici a pracovníci z oblasti výzkumu (Gebbie, Lavin, 1975, s. 37; Yura, Walsh, 1988, s. 29; Carpenito-Moyet, 2004, s. 5).

Funkce NANDA (Mastiliaková, 2002, s. 54)

- Zajišťuje strukturu pro formulaci terminologie, která popisuje aspekty ošetrovatelství.

- Zajišťuje systém pro rozvoj a standardní pojmenování ošetrovateľských diagnóz.
- Uľahčuje výzkum v oblasti ošetrovateľských diagnóz.
- Publikuje výsledky zasadání na konferenciách NANDA, ktoré sa konajú každé dva roky.
- Čtvrtletne vydáva časopis.
- Pořádá konferencie NANDA, zajišťuje informovanosť a komunikáciu, vrátane napojení na internetovú sieť v priebehu konferencie.

V súčasnej dobe NANDA úzko spolupracuje s ACENDIO. ACENDIO je evropská asociácia, ktorá má rovnaký účel ako NANDA. Vznikla v roku 1995 pod patronátom *Royal College of Nursing* vo Veľkej Británii a má sídlo v Londýne. Jej prvá konferencia sa konala v roku 1997 a stretnutia sa v pravidelných intervaloch konajú dodnes (Mastiliaková, 2002, s. 55; Marečková a kol., 2012, s. 14). Prvou prezidentkou tejto organizácie sa stala June Clarková z Veľkej Británie. V úvodnej prednáške v Paríži v roku 2002 Dr. Goosen, tehdejší prezident, zdôraznil: „*Rozvoj jednotného ošetrovateľského jazyka, jeho utriedenie a klasifikácia je výzvou pre sestry na celom svete. Pokiaľ budú schopné sestry popísať svoju prax, budú môcť začať s jejím meraním, hodnotením, štúdiom, výskumom a ovplyvňovaním zdravotníckej politiky nejen na svojich pracoviskách, ale i v celej zemi. Tým, že ošetrovatelství bude využívať jednotnú terminológiu, budú sestry ľahšie prezentovať podiel ošetrovateľskej starostlivosti na dosiahnutých výsledkoch u pacientov vedľa podielu iných zdravotníckych profesií*“ (Nico, 2002, s. 9).

Důvody pro vznik ACENDIO v Evropě (Mastiliaková, 2002, s. 55)

- V zájmu integrácie Európy a tvorby štandardných nástrojů řízení systému péče o zdraví v EU je nutná štandardná terminológia vo všetkých informačných systémoch.
- Vytvorenie štandardnej terminológie je predpokladom efektívnej komunikácie nejen vnútri jednej krajiny, ale i v rámci sjednotenej Európy.

ACENDIO má v súčasnej dobe neľahký úkol sjednotiť ošetrovateľskú terminológiu v Európe. Komunikácia medzi sestrami je zložitá z niekoľkých dôvodů. Existujú veľké rozdiely medzi jednotlivými krajinami. Základnú prekážku tvorí jazyková bariéra, tradičná biomedicínske pojetie ošetrovatelství a s ním spojený spôsob myslenia sestier i nerovná úroveň vzdelání sestier v ošetrovatelství. Iniciatívu preto preberajú krajiny, kde

existují národní centra pro výzkum v ošetrovatelství, a také univerzitní pracoviště, kde probíhá vzdělávání a výzkum v oblasti ošetrovatelství, např. Holandsko, Itálie, Velká Británie apod.

Hlavní cíle ACENDIO

- Podílet se na vytvoření mezinárodní standardní terminologie, která bude akceptována v oboru ošetrovatelství v Evropě a která zahrnuje všechny aspekty ošetrovatelství, např. diagnostiku, intervence, očekávané výsledky a další klasifikace.
- Podporovat uvádění této terminologie do praxe a ulehčit sestřám výměnu informací v této oblasti.
- Umožnit členům profesních organizací všech zemí spolupracovat a podílet se na tomto náročném úkolu (Mastiliaková, 2002, s. 55).

Existuje mnoho důvodů k zavedení používání standardizovaného jazyka, např. rozvoj informačních systémů v ošetrovatelství, komunikování o podstatě ošetrovatelství, rozšíření poznatků o ošetrovatelství aj. (Hardiker, Hoy, Casey, 2000, s. 523–524).

ACENDIO a NANDA v současnosti úzce spolupracují a výsledkem jejich spolupráce má být *Mezinárodní taxonomie ošetrovatelských diagnóz: CNNC (Conditions that Necessitate Nursing Care)*, která je připravená a měla by se v budoucnosti stát součástí revidovaného ICD (*International Classification of Diseases*) (Gordon, 2002, s. 10; Boledovičová, Vörösová, 2009, s. 78).

ICN, počínaje rezolucí přijatou v Soulu v roce 1987, začala pracovat na systému zvaném *International Classification of Nursing Practice* (ICNP). Vizí ICNP je integrální část globální informační infrastruktury, která přibližuje praxi zdravotní péče, politiku zlepšení péče o pacienty a cíle ICNP. Kritérii ICNP jsou rozsáhlost, jednoduchost, slčitelnost, centrální jádro, citlivost ke kulturním variacím, společný hodnotový systém a připojení se ke klasifikaci Světové zdravotnické organizace (Hanzlíková, 2011, s. 77).

1.3 Standardizovaná terminologie

Standardizovaná terminologie a vývoj klasifikačních systémů ošetrovatelství je předpokladem k mezinárodnímu ošetrovatelství, které ve fázích ošetrovatelského procesu postupuje jednotně. Ošetrovatelství